

27. Korku İle Ümit Arasında Bülbül'den İstiklâl Marşı'na Mehmet Âkif

Havva ÖZER HAFÇI ²

APA: Özer Hafçı, H. (2024). Korku İle Ümit Arasında Bülbül'den İstiklâl Marşı'na Mehmet Âkif. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (38), 473-482. DOI: 10.29000/rumelide.1418088.

Öz

Mehmet Âkif Ersoy'un şiirleri milletimizin Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele'de geçirmiş olduğu "safahat"ı yansıtmaktadır. Bu tarihî kronolojinin milletin hissiyatında uyandırdığı etkiyi Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerinde bulmak mümkündür. Mehmet Âkif'in, devletin en çalkantılı döneminde faal olarak Millî Mücadele'ye vaazlarıyla destek verdiğini düşünürsek *Safahat* alternatif bir tarih kitabı gibi okunabilir. Mehmet Âkif Ersoy'un Millî Mücadele döneminde yazdığı şiirlerinde zaman zaman karamsarlık ve korku zaman zaman da ümit karşımıza çıkar. Tasavvuftaki "havf ü recâ" kavramıyla da açıklanabilecek olan bu duygu geçişi Mehmet Âkif'te duruma göre farklı şiirlerde kendini gösterir. Halkı mücadeleye teşvik etmek üzere ümitvar şiirler yazıp en zorlu dönemde *İstiklâl Marşı* ile bu ümidi zirveye çıkarsa da kişiliğinden gelen karamsarlık onu hemen ümitsizliğe sürükler. Burada Mehmet Âkif'in mizacının şairlikten beslenmesine de vurgu yapmak gerekir. Ancak Âkif ne kadar şair mizaçlı olsa da imanının gereği olarak yeise kapılmamaya çalışır. Karamsarlığa kapılmayı bir müslümana yakıştıramayan Mehmet Âkif, bu duygudan çabucak çıkmaya çalışır. *Bülbül* korkunun ve karamsarlığın, Âkif'in *Safahat*'a almadığı *İstiklâl Marşı* ise ümidin ve meydan okumanın zirveye çıktığı şiirlerdir. Bu çarpıcı örnekler yanında Mehmet Âkif'in diğer şiirlerinden de yola çıkılarak "korku" ile "ümit" arasındaki hissiyatının aydınlatılacağı bu çalışma, aynı zamanda Mehmet Âkif'i *İstiklâl Marşı* yazmaya sürükleyen tarihî sürece de ışık tutmaya çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif, İstiklal Marşı, Bülbül, korku, ümit

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu makale 10-12 Mart 2011 tarihinde Bartın Üniversitesi'nde sunulan İstiklâl Marşı'nın Kabulünün 90. Yılında Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı'na Genç Bakışlar Ulusal Öğrenci Sempozyumu'nda sunulan "Korku İle Ümit Arasında Bülbül'den İstiklâl Marşı'na Mehmet Âkif" başlıklı bildirden türetilmiştir.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı - Turnitin, Oran: %6

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 05.01.2024-**Kabul Tarihi:** 20.02.2024-**Yayın Tarihi:** 21.02.2024; **DOI:** 10.29000/rumelide.1418088

Hakem Deđerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Arş. Gör. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/ Research. Assist. Dr., Kırıkkale University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature (Kırıkkale, Türkiye), havvaozer@windowslive.com, **ORCID ID:** 0000-0003-2929-2425, **ROR ID:** https://ror.org/01zhwwf82, **ISNI:** 0000 0004 0595 9528, **Crossreff Funder ID:** 100019442

Mehmet Âkif, From Bülbül to İstiklâl Marşı between Fear And Hope³

Abstract

Mehmet Âkif Ersoy's poems reflect the phases that our nation went through during the Balkan Wars, World War I and the National Struggle. Finding the effect of this historical chronology on the feelings of the nation in Mehmet Âkif Ersoy's poems is possible. Considering that he actively supported the National Struggle with his sermons during the most turbulent period of the state, Safahat could be read as an alternative history book. In his poems written during the National Struggle, we occasionally encounter pessimism, fear and hope. This transition of emotion, can also be explained by the Sufi concept of "havf ü recâ", manifests itself in different poems. Although he writes hopeful poems encouraging the people to fight and raises the hope to the peak with İstiklâl Marşı in the most difficult period, the pessimism immediately makes him desperate. That Mehmet Âkif's temperament is nourished by poetry should be emphasized. Though being poet temperament, he tries not to fall into despair by faith. Mehmet Âkif, not thinking it befits a Muslim to be pessimistic, tries to get out of this feeling quickly. Bülbül is a poem in which fear and pessimism, and İstiklâl Marşı which Âkif did not include in Safahat, is a poem in which hope and defiance reach the peak. Alongside these striking examples, this study, in which Mehmet Âkif's feelings between "fear" and "hope" will be illuminated based on his other poems, will also will make sense of historical process that led Mehmet Âkif to write İstiklâl Marşı.

Keywords: Mehmet Akif, İstiklal Marsı, Bülbül, the fear, the hope

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun en çalkantılı, en uzun, en sancılı yüzyılında dünyaya gelen Mehmet Âkif Ersoy, şahsiyetiyle, şiirleriyle, vaazlarıyla, makaleleriyle çağının tanığı olmuştur. Mehmet Âkif için, Mehmet Kaplan, "*Türk edebiyatında onun kadar içinde yaşadığı devri bütün teferruatı ile gören ve gösteren başka bir şâir yoktur.*" (Kaplan, 1975: 166) der. Âkif'i tanımlamada en çok kullanılan "İslamcı" vasfı bile "çağının tanığı" olması yanında gölgede kalır. Zira "millî şair" olmanın yolu da içinde yaşadığı toplumun bütün serüvenini bilmekten ve topluma, yaşadığı sancılardan kurtulmanın yollarını göstermekten yani topluma tanık ve rehber olmaktan geçer. Âkif bir yazısında edebiyatın mevzularından bahsederken bu konuya bilhassa değinir:

"Elverişli bulduğumuz her mevzû yazacağız. Hele ictimâî derdlerimizi dökmekten, yaralarımızı açıp göstermekten hiç çekinmeyeceğiz" (Abdülkadiroğlu ve Abdülkadiroğlu, 1987: 143).

³ **Statement (Thesis/Paper):** This article is derived from the paper titled "Between Fear and Hope from Bülbül to the National Anthem of Independence Mehmet Akif" presented at the National Student Symposium on Young Perspectives on Mehmet Akif Ersoy and the National Anthem in the 90th Anniversary of the Adoption of the National Anthem at Bartın University on March 10-12, 2011.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 6

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 05.01.2024-Acceptance Date: 20.02.2024-Publication Date: 21.02.2024; DOI: 10.29000/rumelide.1418088

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Mehmet Âkif'in hayatı, son iki yüzyıl içinde toplumsal hafızanın en çok yara aldığı döneme rastlar. 1911'de Trablusgarp'ı kaybeden Osmanlı Devleti Afrika'dan çekilmiştir. Hüküm sürdüğü üç kıt'adan birini kaybeden Osmanlı, Almanya ve Avusturya-Macaristan'la birlikte İttifak devletleri safında I. Dünya Savaşı'na girer. Osmanlı Devleti, Çanakkale, Galiçya ve Filistin cephelerinde başarılı olmasına rağmen müttefikleri savaşta yenik düşünce savaşın mağluplarından addedilir. Bunun üzerine 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanır. Mondros'tan da önemli olan Mondros'un yanlış uygulanması sonucu Osmanlı topraklarının İtilaf devletleri tarafından işgal edilmeye başlanmasıdır.

Mehmet Âkif için bu yıllar korku ve ümit içinde geçer. Bu iki duygu, devletin geçirdiği safahata bağlı olarak Âkif'te sık sık yer değiştirir. Tasavvufta "havf ü recâ" olarak adlandırılan bu tutum şöyle açıklanır:

"İnsanın Allah'ın azabına veya gazabına maruz kalabileceğini düşünmesi havfa, lütfuna ve nimetine nail olabileceğini düşünmesi recâ'ya sebep olur. Sûfi beyne'l-havf ve'rrecâ yaşar" (Uludağ, 2001: 288).

İşte Âkif'in tavrı bu tasavvufî bakış açısıyla da yorumlanabilir. O, milletin ahvaline ve devletin sergüzeştine baktıkça korku ve ümitsizliğe kapılır ancak onun güçlü imanı bu psikolojisinden sıyrılmamasını ve ümitvar olmasını sağlar. Ona göre yeis yani ümitsizlik iman eden bir insanda bulunmaz, bunu da Kur'ân-ı Kerim'den bir örnekle açıklar:

"Allahu Zü'lcelâl Nebiyy-i muhteremi Ya'kub aleyhisselâmın lisanından "Oğullarım, gidiniz Yusuf'la kardeşini araştırınız, hem sakın Allah'ın inâyetinden ümidinizi kesmeyiniz..." buyuruyor. Görüyorsun ya biz Müslümanlar evvelâ gitmek, aramak, araştırmakla sonra da ye'se düşmemekle memuruz. Ye's haramdır, ye's küfürdür. Çalışalm.. Çalışalm.. Çalışalm.." (Abdülkadiroğlu ve Abdülkadiroğlu, 1987:187)

Âkif, Safahat'ın yedinci kitabı olan *Gölgeler*'de yer alan, 1919 yılında yazdığı *Yeis Yok!* şiirinden önce şu ayeti dile getirir: *"Dalâle düşmüşlerden başka kim, Tanrısının rahmetinden ümidini keser?"* (Ersoy, 1975:463) Bu ayetler, mü'min Âkif'in sadece içinde büyüyen vatan aşkı dolayısıyla değil aynı zamanda iman eden bir müslümanın da içinde bulunması gereken ruh hâli dolayısıyla korku ve ümitsizlikten uzak durmaya çalışmasını açıklar. Ancak memleketin ahvâli Âkif'i zaman zaman ümitsizliğe sevk eder. O, kaybedilen topraklar için üzülür ve istiklâle ulaşamamaktan korkar. Âkif'in yaşadığı bu gelgitleri dostu Mithat Cemal şöyle açıklar:

"Tezatları var: hem yeise düşmandır, hem de bedbin. Meyus olmamayı ona din söyler, fakat hayat onu bedbin eder. Dinle hayat onda mücadele halindedir: Çalışırken yeise düşmez; fakat yaşarken fütur içindedir. O kadar ki talihi kazara gülse bunu bir istihza tebessümü gibi karşılar ve saadetine surat eder: Bir istihzanın karşısında gülünç olmaktan korkuyor gibi" (Kuntay, 2009: 312).

Âkif'in kişiliğine işlenmiş bu karamsarlık için Emin Erişirgil de şunları söyler:

"Ruhu esas itibariyle kötümserdi: her çocuğun "dur, kırılma, gülme, bağırma" laflâlarıyla azarlandığı bir devirde hisli doğmuş bir adam nasıl olursa o da öyle idi. Hiç, ama hiç kimse onun kalbine ne ümit, ne ideal sokmuştu" (Erişirgil, 2006: 307).

Âkif, bir yandan yeisin küfür olduğunu dile getirir ancak vatanın hâli onda bedbinliğe yol açar. Nitekim Balkan Savaşları sırasında yazdığı *Hakkın Sesleri* kitabında Balkanlardaki Müslüman-Türk topraklarını kaybetmenin verdiği karamsarlık şöyle dile gelir:

*"Ezanlar sustu... Çanlar inletip durmakta âfâki.
Yazık: Şark'ın semâsından Hilâlin geçti işrâki!
Zaman artık Salîbin devr-i istilâsı, ilhâki.*

*Fakat, yerlerde kalmış hakların ferdâ-yı ihkaakı,
Ne doğmaz günmüş ey âcizlerin kudret-i Hallâkı!”* (Ersoy, 1975: 193)

Burada Âkif, hakların verileceği günün ne doğmaz bir gün olduğundan şikâyet eder. Şair aslında o günün hiç doğmayacağından endişe eder. Ümitsizliğe kapılan Âkif daha sonra bunun gereksizliğini dile getirir:

*“Ye’s öyle bataktır ki düşersen boşulursun.
Ümmîde sarıl sımsıkı, seyret ne olursun!
Azmiyle ümidiyle yaşar hep yaşayanlar;
Me’yûs olanın rûhunu, vicdânını bağlar”* (Ersoy, 1975:209)

Şaire göre, yapılması gereken ağlayıp sızlanmak değil, mücadele etmektir. Bu kitabın yazıldığı 1913 yılında yaşananlar, Âkif’te her şeye rağmen ümidini kaybetmemesi ve millete de bunu aşılması gerektiğini doğurmuştur. *Hakkın Sesleri*’nde şair boş ümitler üretmez. Kurtuluş Savaşı için de reçete olabilecek öngörülerini dile getirir:

*“Sâhipsiz olan memleketin batması haktır;
Sen sâhip olursan bu vatan batmayacaktır.
Feryâdı bırak, kendine gel, çünkü zaman dar...
Uğraş ki: telâfi edecek bunca zarar var.
Feryâd ile kurtulması me’mûl ise haykır!
Yok, yok! Hele azmindeki zincirleri kır!
“İş bitti... Sebâtın sonu yoktur!” deme, yılma.
Ey millet-i merhûme,, sakın ye’s’e kapılma”* (Ersoy, 1975: 210)

Babası Kosova’nın İpek kentinde doğan Âkif için Balkanları kaybetmek baba yurdunu kaybetmek demektir aynı zamanda. Bu sıralarda babasının ruhuna şu mısralarla seslenir ve ondan medet umar:

*“Üç beyinsiz kafanın derdine, üç milyon halk,
Bak nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden kalk!
Diriler koşmadı imdâdına, sen bari yetiş...
Arnavutluk yanıyor... Hem bu sefer pek müthiş!”* (Ersoy, 1975: 203)

Âkif’in, Balkanların elimizden gitmemesi için gösterdiği bu çaba maalesef aldığımız yenilgilerle eleme ve feryâda dönüşmüştür:

*“Geçenler varsa İslâm’ın şu çiğnenmiş diyârından;
Şu yüz binlerce yurdun kanlı, zâirsiz mezârından;
Yüreklere parçalar bir nevha dinler reh-güzârından.
Bu mâtem, kim bilir, kaç münkesir kalbin gubârından
Hurûş etmekte, son ümmidin son inkisârından?”* (Ersoy, 1975: 197)

Burada artık Âkif’in, Müslüman Balkan topraklarının kurtarılması için hiç ümidinin kalmadığı anlaşılır. Şair merhum babasından bile medet umarken ümitlidir. Ancak savaş öyle bir hâl almıştır ki artık ümitvar olmak imkânsızdır. Âkif’in artık baba yurdu için ağlamaktan başka elinden bir şey gelmez.

Yenilgiyi müteakiben Mithat Cemal, Âkif'le ilgili bir anısını anlatır ki bu anı, Âkif'in korku ile ümit arasındaki gelgitlerinin de çarpıcı bir örneğidir:

"...Balkan Harbinde yenileceğimize harpten evvel emindi. Fakat bu bedbinlik bile Onu bu felakete hazırlayamadı. Yenildiğimiz gün hiç beklemediği bir mağlubiyet karşısındaydı. Unutmam: O gün Sultanahmet'te, bir kahvede oturduk. Ne oluyoruz, konuşacaktık. Hâlbuki o, kabahati yakalanmış çocuk gibi önüne bakıyor, utanıyor, susuyordu. Bir aralık gözünden sakahna bir damla çizgi uzandı: Ağlıyordu" (Kuntay, 2009: 251).

Âkif, Balkan Harbi'nin hüsrarla sonuçlanmasından sonra I. Dünya Savaşı'nın başlamasını korkuyla karşılar. *Hatıralar*'da yer alan şu beyit Âkif'te takat kalmadığının ve korkunun açık bir göstergesidir:

*"Balkan'daki yangın daha kül bağlamamışken,
Bir başka cehennem çıkıversin... Bu ne erken!"* (Ersoy, 1975: 302)

Âkif, 1915 yılında Çanakkale cephesinden gelen iyi haberlerle biraz moral bulur. Çanakkale cephesinde yaşanan kahramanlığın destanını yazma şerefi de ona nasip olur. Çanakkale'de şehit olan askerler Âkif için o kadar mübarektirler ki kutsal Kâbe'yi, Allah'ın evini, onlara mezar taşı yapar yine de onlar için bir şey yapmış olamayacağını düşünür. Ona göre Çanakkale şehitleri tüm İslam dünyasının şehitleridir. Bu sebepten dolayı Müslümanların kutsal mabedini mezar taşı olarak onlar hak eder. Âkif'in, Âsım'la idealize ettiği bu kahramanlar onun ümidini boşa çıkarmamıştır ve arkada kalanlar da bundan sonra o ümidi boşa çıkarmayacaktır:

*"Âsım'ın nesli... diyordum ya... nesilmiş gerçek:
İşte çiğnetmedi nâmûsunu, çiğnetmeyecek"* (Ersoy, 1975: 426).

Âkif'in bu iyimserliği 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasıyla yerini tekrar korkuya bırakır. Yahya Kemal'in *"Ölenler öldü, kalanlarla muztarip kaldık/Vatanda hor görülen bir cemâatiz artık."* (Beyatlı, 2010: 44) diye ifade ettiği işgal günleri başlar.

Âkif'in *"Doğduğumdan beridir âşığım istiklâl."* (Ersoy, 1975: 400) mısraıyla bağlılığını dile getirdiği "istiklâl" artık tehlikededir. Bu günlerde Âkif, derin bir hüznün içindedir. 1919 yılında yazdığı ve *Hüsrân* adını verdiği şiirinin şu son dizesi onun ruh halini özetlemeye yeter: *"İnler "Safahat"ımdaki hüsrân bile sessiz!"* (Ersoy, 1975: 449) Ancak şairdeki bu hüsrânın yerini *Hüsrân*'la aynı günlerde yazdığı *Yeis Yok!* şiirinde tekrar ümit alır:

*"Batmazdı bu devlet "batacaktır!" demiyeydik.
Batmazdı, hayır batmadı, hem batmayacaktır;
Tek sen uyuyan ye'si gebert azmi uyandır"* (Ersoy, 1975: 466).

Aslında Âkif "yeis yok" derken bile yeisin varlığını kabul eder. Âkif 1920 yılında Millî Mücadele'ye destek vermek için Anadolu'ya geçer, Ankara'da Tâceddin Dergâhı'na yerleşir. Dostu Mithat Cemal, Âkif'in Ankara'da Millî Mücadele için çalıştığı bu dönemde çok mutlu ve ümitli olduğunu şöyle dile getirir:

"Hayatında nikbîn olduğu günlerin yekûnu birkaç haftayı geçmez. Öyleyken Ankara'da dört sene nikbîndi. Âtiden, yalnız orada korkmadı. Orada o kadar mesuttu ki çocuktu. Otuz yıl evvelki Âkif gibi yine adım atıyor, yine taş atıyordu" (Kuntay, 2009: 148).

Âkif bu günlerde, Süleyman Nazif'in İstanbul'un işgali üzerine yazdığı "Kara Bir Gün" başlıklı yazıya ve Nazif'in Malta'da sürgünde iken 1920 yılında yazdığı "Son Nefesimle Hasbihal" şiirine istinaden

“Süleyman Nazif’e” başlıklı şiirini yazar. Nazif yazısında Fransız generalinin İstanbul’a girişinin azınlıklarda yarattığı sevincin kendisine büyük bir azap verdiğinden bahseder. Âkif şiirin başına Süleyman Nazif’in söz konusu şiirinden aldığı:

“*Rûhum benim oldukça bu imanla beraber
Üç yüz sene, dört yüz sene, beş yüz sene bekler*” (Ersoy, 1975: 471).

beyitini koyar ve “*Karşımda vatan lâfzı durur hâsir ü hâib*” diyen Nazif’e şu dizeleriyle tepki gösterir:

“*Beş yüz sene bekler mi? Nasıl bekleyeceksin?
Rûhun da asırlarca bu husrânı mı çeksin?*” (Ersoy, 1975: 471)

Çünkü Âkif’e göre istiklâl, öyle üç yüz sene, beş yüz sene beklenmez. Âkif, bir an bile istiklâlsiz yaşamayı düşünemez. O, vatansever arkadaşı Nazif’e bu ümitsizliğinden dolayı kızar:

“*Azmin, emelin heykel-i zî-rûhu iken, dün,
Bilmem ki bugün ye’se nasıl oldu da, düştün?*” (Ersoy, 1975: 471)

Âkif, zaferden öyle emindir ki arkadaşını da teselli etmeye çalışır:

“*Mâdâm ki Hakk’ın bize va’dettiği hakır,
Şarkın ezeli fecri yakındır, doğacaktır*” (Ersoy, 1975: 472).

Âkif’in Yunan işgali altındaki şehirlerden, bilhassa Bursa’dan aldığı üzücü haberler üzerine ondaki ümit ışığı yerini yine acı bir feryada bırakır. “*Bülbül*” bu feryadın timsalidir. Şair, daha ilk dizede bütün dünyaya küskün olduğunu dile getirerek bu şiirin nasıl bir hâletiruhiye ile yazıldığını mesajını verir. Bu ruh hâli ile Âkif, mahşer gününe benzettiği o ıssız, loş karanlıkta geceyi yırtan bir ses duyar ki bu ses şairi çileden çıkarır. Bu ses yeri göğü inleyen bülbül den gelir. Bülbül doğası gereği özgürdür. O, vatan nedir bilmez. Tüm tabiat ayakları altındadır. Bu yüzden vatansızlığın da ne olduğunu bilmez. Âkif, tüm tabiatın lâl olduğu gecede bülbülün şakımasına kızar ve ona şöyle seslenir:

“*-Eşin var, âşiyânın var, bahârın var ki beklerdin;
Kuyâmetler koparmak neydi ey bülbül nedir derdin?
O zümürd tahta kondun bir semâvi saltanat kurdun;
Cihânın yurdu hep çiğnense çiğnenmez senin yurdun*” (Ersoy, 1975: 473).

Âkif’in inandığı iki kutsal vardır: din ve vatan. Şimdi vatan, mâbedleriyle, mezarlarıyla, türbeleriyle işgal altındadır, âdeta çiğnenmektedir. O, artık “*öz diyârında hânümânsız bir serseri*”dir. Bülbülün ise bir vatana ihtiyacı yoktur, onun için tabiatın her yeri vatandır. Bu yönüyle aslında o vatansızdır. Âkif, bülbülü vatan ihtiyacı duymadığı için kıskanır ve onu kendisine rakib görür:

“*Hayır mâtem senin hakkın değil... Mâtem benim hakkım:
Asırlar var ki, aydınlık nedir, hiç bilmez âfâkım!*” (Ersoy, 1975: 474)

Âkif burada savaş bitmiş gibi matem tutmaya başlar. Millî Mücadele yıllarında hiç olmadığı kadar ümitsiz ve korku içindedir. Hatta artık ümit veya ümitsizlik bile söz konusu değildir. Şair kaybettiklerinin yasını tutmayı yeğler. Mücadele bitmiştir. Oysa ki tanıdığımız Âkif için söz konusu vatansa mücadele hiç bitmez ta ki “en son ocak” söne kadar. Zira onun için vatanın anlamı sadece bir toprak parçası değildir; onun için vatan aynı zamanda dinin de hür bir biçimde yaşandığı, ezanların

özgürce okunduğu bir yerdir. Onun için vatan; cihan imparatorluğunun rüyasını gören Osman Bey'in, İstanbul'un Fatih'inin, Kudüs'ü Haçlılardan alan Selahaddin-i Eyyûbî'nin, Yıldırım Beyazıt'ın ve Bursa'nın fâtihî Orhan Bey'in mirasıdır. Şimdi bu mirası nâ-mahrem çiğnemektedir. İşte bu yüzden mâtem bülbülün değil Mehmet Âkif'in ve onun gibi vatanperverlerin hakkıdır.

Bülbül şiirinde Âkif, kendisini aynı zamanda feryâd ü figân eden bülbülle özdeşleştirir. Benzer duygularla 1922'de yazdığı *Leylâ* şiirinde de İslam'ın ve vatanın geleceğini *Leylâ*'ya benzetir. Âkif'in *Leylâ*'sı, hürriyettir, istiklâldir. Bu şiirde de kendisini Mecnûn'a benzetir. Âkif'in art arda divan şiirine ait unsurları kullanması da mânidârdır, tesadüfî değildir. Divan şiiri geleneğini çok iyi bilen, hatta ilk şiirlerini bu tarzda yazan ama memleketin ahvâline bakıp da bireysel duygulanmaların şiirini yazmayı kendisine yediremeyen Âkif, bu şiirlerinde geleneğin bülbül ve *Leylâ* istiarelerini kullanır. Ancak bu istiareler artık gelenekte kullanıldığı gibi kullanılmaz, değişen şartlarla birlikte Âkif'in şiirinde anlam değiştirmiştir. Artık mâşuk vatan, *Leylâ* istiklâl, bülbül ise vatani için feryâd ü figân eden Âkif'in kendisiyle özdeşleştirdiği rakibidir. Şair, önce âşık olan bülbülle hemhâl olup mâtem tutmaktadır. Daha sonra bu mâtem havasından biraz sıyrılıp mâşuku *Leylâ*'ya yani istiklâle şöyle seslenir:

*“Düşün: biçârenin en kahraman, en gürbüz evladı,
Kimin uğrunda kurbandır ki, doğrandıkça doğrandı?
Şu yüz binlerce sönmüş yurda yangınlar veren kimdi?
Şu milyonlarca öksüz, dul kimin boynundadır şimdi?
Kimin boynundadır serden geçip berdâr olan canlar?
Kimin uğrundadır, Leylâ, o makteller, o zindanlar?
Helâl olsun o kurbanlar, o kanlar, tek sen, ey Leylâ,
Görün bir kerecik, ye's etmeden Mecnûn'u istîlâ”* (Ersoy, 1975: 476).

Şairin *Bülbül*'de hiç gelmeyecek sandığı hürriyete karşı ümidinin tükenişi *Leylâ*'da yerini ümide bırakır ve şiir hürriyete çağrıyla biter:

*“Bu nâzın elverir, Leylâ, in artık bâlâdan,
Müebbed bir bahâr insin şu yanmış yurda Mevlâ'dan.”* (Ersoy, 1975: 476)

Batı cephesinde I. İnönü Zaferi'nin kazanıldığı günlerde Âkif, *İstiklâl Marşı*'nı yazar. *İstiklâl Marşı*, Âkif'in şiirleri arasında korkunun yerini tamamen ümidin aldığı tek şiiridir. Henüz *İstiklâl* mücadelesi kazanılmamıştır, savaşlar devam etmektedir. Az önce bahsi geçen *Leylâ* şiiri ondan sonra yazılmasına ve zaferle daha yakın olunmasına rağmen *İstiklâl Marşı* kadar ümit bahşeden bir şiir olmamıştır.

Şiir “Korkma” nidâsıyla başlar. Bu gelişigüzel bir seçim değildir. Cephede canla başla savaşan askerler vardır ve zafer onların kanlarından doğacaktır. Batı cephesinde Yunan ordusuyla en önemli savaşların yapıldığı bu ortamda Âkif'ten bir *İstiklâl Marşı* yazması istenmiştir. Âkif'in “Kahraman Ordumuza” armağan ettiği marş elbette ki zafer ümidi verecektir. Burada dile getirilen sadece ümit değildir. Âkif, zaferin kazanılacağından emindir.

*Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.*

Güçlü bir imanın ve sarsılmaz bir güvenin tezahürü olan bu mısraları Âkif'e söyleten, şüphesiz ondaki hürriyete kavuşma iştîyâkıdır. Kaybedilen topraklardan sonra Âkif için yurt artık Anadolu'dur. Şaire

göre, Anadolu’da tüten en son ocak yani yaşayan tek bir insan kalmayana dek bu bayrak yani bağımsızlık bizimdir. Ömrünün neredeyse tamamında kendisine mutluluğu çok gören ama dinî duygularının kuvvetiyle ümitsizliğe kapılmamaya çalışan, yani havf ü recâ arasında yaşayan Âkif’i bu kadar ümitvar olmaya sevk eden sebep onun yaşamının en yakın tanıklarından olan Mithat Cemal’in naklettiği şu hatıradaki kendini gösterir:

“O ömründe bir tek defa, bir tek saadete vukuundan evvel inandı: İstiklâl Zaferine.

Doğacaktır sana vaat ettiği günler Hakk’ın,

Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın.

‘Bu sefer nasıl inandın dedim?’

‘Başımızdaki adamı kim görse inanırdı.’ dedi” (Kuntay, 2009: 251).

Burada, Âkif’in komutana yani Mustafa Kemal’e olan güveninin de bu kadar ümitli olmasında etkili olduğunu görürüz. *Bülbül*’deki Âkif’in yerini yılmaz, cesur bir Âkif almıştır. Bir “kürsü şairi” olan Âkif, halka hitap ederken coşkulu bir dil kullanır, daha ümitli bir ruh haline sahiptir. Kendisiyle baş başa kaldığında ise daha duyguludur ve yeise kapılmaya hazırdır. İşte *İstiklâl Marşı*’nda Âkif kürsüden milletine “Korkma!” diye hitap eder. Aslında bu duygu kendisinde vardır. Kürsüden indiğinde bu korkuyu veya endişeyi hissedecektir. *Bülbül*’de ise kendi içinin sesini dinler ve bu ses onu korkuya ve karamsarlığa iter.

Halis bir mümin olan Âkif’in bu “Korkma!” nidâsının arkasında Hz. Muhammed’in Mekke’den Medine’ye hicret ederken, Kureyşlilerin zulmünden korkan Hz. Ebubekir’i Sevr mağarasında “Korkma! Üzülme Allah bizimle beraberdir.” diye teselli edişi vardır. Âkif’in bu kendinden emin tesellisinde Tevbe Suresi’nde anlatılan bu olaya telmih vardır. (Çetin, 2010: 28)

Âkif, *İstiklâl Marşı*’nda ikinci bir “korkma” vurgusu daha yapmaya ihtiyaç duyar:

Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,

“Medeniyet!” dediğin tek dişi kalmış canavar?

Şair, bu mısralarda, Batı medeniyetinin kesinlikle İslam inancını yıkamayacağını teminatını verir. Çünkü Batı’nın medeniyetine karşı bizim güçlü bir imanımız vardır. Âkif, Batı’nın bilim ve tekniğine karşı değildir. Batı’nın bu ikisi dışındaki dayatmalarını ve millete yaşattığı vahşeti Âkif, medeniyet olarak yorumlar. Ve tek dişi kalmış bir canavar olarak bu medeniyet ulumakta serbesttir.

İstiklâl Marşı’nda sadece korkudan ümide geçişin izleri değil aynı zamanda ümitten de meydan okumaya bir geçiş söz konusudur:

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.

Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!

Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.

Yırtarım dağları, enginlere sığmam taşarım.

Şairin bundan önce nasıl hür yaşamışsa bundan sonra da hür yaşayacağından hiç şüphesi yoktur. Düşmanın kendisini kesinlikle esir edemeyeceğini vurgular ki burada da yine zaferden emin bir Âkif görürüz. Âkif’in şiirlerinde alışılmış olan yeisten, korkudan hiç eser yoktur.

Doğacaktır sana va’dettiği günler Hakk’ın.

Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın.

Mısraları gösteriyor ki artık Âkif'te karamsarlıktan eser kalmamıştır. Az önce verilen Yakub (a.s.) örneğinden hareketle önce çalışmayı sonra Allah'tan istemeyi yöntem olarak tavsiye eden Âkif, cesurca savaşan ordumuzun Allah'ın emrine uyduğu ve imanla savaştığı için istediğini elde edeceği görüşündedir. Hakk'ın vaat ettiği gün bağımsızlığın elde edileceği gündür. Ancak zafer gecikince Âkif, *İstiklâl Marşı*'ndan bir yıl sonra yazdığı *Leylâ* şiirinde,

“İlâhî, yok mu âfâkında bir ferdâya benzer nûr?

Ne bitmez bir geceymiş! Nerden etmiş Şark'ı istilâ?” (Ersoy, 1975: 475)

diyerek yine karamsarlığa düşecektir. Onu bu karamsarlığa iten Yunan ordusunun Ankara'ya kadar yaklaşması ve Kütahya ve Eskişehir'de Türk köylerine ettiği zulümlerdir.

Âkif, *İstiklâl Marşı*'nda ümidin, imanın ve güvenin zirveye çıktığı belki bu yüzden dörtlüğe sığdıramadığı duygularını beş mısra ile son kıtada ifade etmiştir. Şiirin tamamında verilmek istenen şehit kanlarıyla beslenen bu vatan toprağı üzerinde milletin sonsuza kadar bağımsız yaşayacağı mesajı, bu beşlikte açıkça verilir:

Dalgalar sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!

Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl

Ebediyen sana yok ırkıma yok izmihlâl

Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet;

Hakkıdır; Hakk'a tapın milletimin istiklâl!

Sonuç

Mizâcî İslam inancıyla yoğrulmuş olan Mehmet Âkif, İslam'da dünyaya mutlu olmak için gelinmediği, asıl saadetin cennette yaşanacağı bilinciyle yetiştirilmiş bir mümindir.

“Doğduk “yaşamak yok size!” derlerdi beşikten;

Dünyayı mezar bilerek indik eşikten!” (Ersoy, 1975: 465)

diyerek öz eleştiri yapan Âkif, milletin istikbâli söz konusu olunca ümitvar ve mutlu bir insan olmaktadır. Bir yandan da ümitsizliğin küfür olduğunu defalarca yineler. *Safahat*'ta daha pek çok örneği bulunan Âkif'in korku ve ümit arasındaki gelgitleri aslında içinde bulunduğu tarihsel sürecin onun ruhundaki yansımasıdır. Âkif, istiklâl için ümitlenmekte, esaretten korkmaktadır. Onun esaret korkusu bireysel bir korku değildir. Âkifi asıl korkutan İslam'ın mabedlerinin, vatani miras bırakan ecdâdın türbelerinin ve şehit mezarlarının nâ-mahrem tarafından çiğnenmesidir. Âkif'in *Safahat*'ında *İstiklâl Marşı* gibi ümidin ve heyecanın doruklara çıktığı bir şiir yoktur. Bu yüzdendir ki *İstiklâl Marşı*, işlediği ümit ve güven duygusuyla hiçbir zaman *Safahat*'a ait olmamıştır. Âkif, onu *Safahat*'a almış dahi olsaydı, bu şiir ruhu bakımından *Safahat*'tan ayrılırdı. *“İnler ‘Safahat’ımdaki hüsrân bile sessiz!”* (Ersoy, 1975: 449) diyen Âkif'in *Safahat*'ında *Bülbül* kadar da tek başına feryâd olan başka bir şiir neredeyse yoktur. *Bülbül* bir mâtem şiiridir. Biri *Safahat*'tan (*Bülbül*), biri *Safahat* dışından (*İstiklâl Marşı*) olmak üzere bu iki şiir, Âkif'in Millî Mücadele yıllarındaki duygu değişimlerini yansıtmak gibi çok önemli bir işleve sahip olmuştur.

Kaynakça

Abdülkadiroğlu, A., Abdülkadiroğlu, N. (1987) *Mehmed Âkif Ersoy'un Makaleleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Beyatlı, Y. K. (2010) *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.

Çetin, N. (2010) *İstiklâl Marşı'mızı Anlamak*, Ankara: Öncü Basımevi.

Erişirgil, M. E. (2006) *İslâmcı Bir Şairin Romanı*, Ankara: Nobel Yayınları.

Ersoy, M. Â. (1975) *Safahat*, (Hzl. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınevi.

Kaplan, M. (1975) *Şiir Tahlilleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kuntay, M. C. (2009) *Mehmed Âkif Hayatı Seciyesi Sanatı*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Uludağ, S. (2001) *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.